

Additiv eller integrativ flervetenskaplig forskning?

Några reflektioner från mina erfarenheter av en flervetenskaplig miljö

Ulrika Mörth

INLEDNING

Vad menas med en flervetenskaplig miljö? Det enkla svaret är att det är en miljö där forskare från olika vetenskapliga discipliner arbetar. Den intressanta frågan är på vilket sätt dessa forskare arbetar – enskilt eller med andra? Det första sättet att arbeta på skiljer sig inte nämnvärt från det som gäller på den vanliga institutionen, förutom att det förmodligen är lite lugnare när det inte finns några studenter i korridorerna. Man låter sig inspireras av kollegors intressanta forskning men arbetar i övrigt relativt ostört med sina texter. Slutresultatet är ett arbete som visar på en medvetenhet om andra vetenskapliga discipliners perspektiv. Man lägger så att säga till andras perspektiv till det egna – en additiv forskningsstrategi. Det andra sättet handlar om att man själv eller tillsammans med kollegor integrerar tankegodis från det egna ämnet med andras perspektiv. Slutresultatet är en integrerad forskningsprodukt i vilken det inte längre går att på ett enkelt sätt att identifiera det egna ämnet – en integrativ forskningsstrategi.

Det här är förstås två idealtyper av flervetenskapliga miljöer och vilken typ av forskningsresultat de genererar. I praktiken är de flesta flervetenskapliga miljöer en kombination av båda. Jag tror ändå att flervetenskapliga miljöer skiljer sig åt när det gäller vilken ambition och inställning som finns rörande relationen mellan det enskilda arbetet och det gemensamma arbetet. Ska miljön addera olika perspektiv till varandra eller ska man försöka få fram något nytt perspektiv på samhällsfrågor? Organiseringen av den flervetenskapliga forskningsmiljön kommer sedan att utvecklas på lite olika sätt beroende av vilken huvudsaklig forskningsstrategi som väljs. Jag återkommer till hur det kan se ut på Score, Stockholm Center for Organizational Research, som jag varit en del av sedan 1996.

En annan reflektion jag gjorde när jag började fundera över mina erfarenheter från en flervetenskaplig miljö är vad man ska kalla miljöer där

flera vetenskaper möter och verkar med varandra. Flervetenskaplig miljö kan leda tanken till att det är just flera vetenskaper och att de existerar parallellt med varandra. Ett alternativ är att istället tala om en mångvetenskaplig miljö som leder tanken till en mängd av vetenskaper och som blandas med varandra. Den flervetenskapliga miljön skulle då passa ihop med ett arbetssätt som handlar om att fokusera på det egna arbetet och på den egna disciplinen. Den mångvetenskapliga miljön handlar istället om ett mer integrerat arbetssätt. Ytterligare en möjlighet är att kalla den flervetenskapliga miljön för tvärvetenskaplig. Det låter spännande att vetenskapen kan tvära igenom, om det nu kan tolkas så. Å andra sidan låter det lite ytligt. Man riskerar att kunna lite om mycket och frågan är om man då kan utveckla något nytt.

Jag lämnar frågan om vad man bör kalla flervetenskapliga miljöer och går istället över till den kanske viktigare frågan om hur det är att arbeta i en sådan miljö, särskilt om ambitionen är att integrera andras forskning i den egna. Det finns två svar på den frågan. Den flervetenskapliga miljön kan förvirra och skapa problem för dig som forskare men den kan också innebära en befrielse och skaparglädje som du aldrig tidigare upplevt i den mer traditionella vetenskapliga miljön. Nu ska det väl också poängteras att även vanliga institutioner är en slags flervetenskaplig miljö. Detta gäller inte minst för oss statsvetare som sysslar med skilda ting – internationell politik, förvaltning, politisk teori etc. När jag i mitten av 1990-talet började som forskare på Score, som är ett forskningscentrum mellan handelshögskolan i Stockholm och Stockholms universitet, förstod jag föga var det innebar att arbeta med forskare från andra vetenskapliga discipliner. Jag tänkte ungefär som så att statsvetenskap är ett stort ämne och är i sig självt flerdisciplinärt. Den erfarenheten borde därför ge mig goda förutsättningar att verka i en flerdisciplinär forskningsmiljö. Lite nonchalant tänkte jag att statsvetenskap är ett hopplock av teorier från framför allt sociologi och andra samhällsvetenskapliga discipliner så hur svårt kan det vara? Jag hade ingen stark känsla eller erfarenhet av att statsvetenskap hade någon tydlig identitet, åtminstone inte teoretiskt.

När jag kom till Score insåg jag att inget kunde vara mer felaktigt. Statsvetenskapen lånar visserligen begrepp och teorier från andra ämnen men det gör oss inte särskilt flervetenskapliga. Jag upptäckte att det fanns en ganska stark statsvetenskaplig identitet. I den följande texten tänkte jag resonera kring den upptäckten och hur jag gradvis kom att få ett mer flerdisciplinärt perspektiv på forskningsproblem än vad jag hade till en

början samt hur det berikade min forskning. Kort sagt, jag upplevde först en förvirring i den nya miljön, vilket var väldigt frustrerande, men ganska snart upplevde jag en slags kreativ befrielse från alla ”måsten” och andra bojor som riskerar att hämma den vetenskapliga kreativiteten. Jag vill betona att den statsvetenskapliga identiteten inte måste delas av alla statsvetare. Den är inte heller nödvändigtvis exklusivt statsvetenskaplig, utan i vissa fall ganska typisk för samhällsvetare. Identitet ska här förstås i termer av särdrag som tydliggörs i möten med andra, och särskilt då i mitt möte med Score.

SCORE

Score beskrivs som ett mångvetenskapligt forskningscentrum med syfte att forska om organisatoriska aspekter av det moderna samhället. Centrumet drivs gemensamt av Handelshögskolan i Stockholm och Stockholms universitet. I början av 1990-talet beslutade den svenska riksdagen att avsätta medel för mer forskning om den offentliga sektorns omvandling. Ett antal organisationsforskare vid Handelshögskolan i Stockholm gick samman med forskare från statsvetenskap, sociologi, socialantropologi och historia vid Stockholms universitet. I mitten av 1990-talet fick Score ett eget hus i Kräftriket, som då var ett nytt campusområde på Stockholms universitet. Jag kom dit strax efter och har sedan dess varit aktiv på Score. Nuförtiden är jag ordförande för styrelsen och mindre aktiv som forskare på Score, men mitt intresse för det organisationsteoretiska perspektivet på världen är mycket starkt.

Score har en tydlig integrativ forskningsstrategi. Forskningen organiseras huvudsakligen genom olika teman, t.ex. reglering, demokrati och marknad. Tanken är att forskare från olika discipliner arbetar tillsammans och skriver gemensamma texter inom de olika temata. Min erfarenhet är att denna integrativa forskningsstrategi kräver en stark ämnestillhörighet vilket kan tyckas vara en ganska paradoxal slutsats. Det är dock inte så konstigt som det låter. Det är ju först när man kan grunderna i matlagning som man kan börja improvisera och pröva på egna matrecept. Ungefär så fungerar även den integrativa forskningsmiljön. När osäkerheten och ängslan minskar, för att man inte håller sig à jour med allt som händer i det egna ämnet, kan man på allvar börja vara kreativ som forskare i den flervetenskapliga miljön. Det är då man slutar med att hävda att det egna ämnet sitter inne med lösningen, t.ex. när det gäller hur vissa begrepp ska

definieras och användas, och att ständigt nämna stora namn i det egna ämnet. Man kan istället luta sig tillbaka i seminariestolen och lyssna intresserat på hur andra forskare uppfattar världen och fundera på vad man kan åstadkomma tillsammans. Vägen dit är inte så enkel och kanske är inte heller alla forskare beredda att ta sig dit. Jag har försökt att ta mig dit och det har jag gjort med benäget bistånd från alla trevliga och begåvade forskare på Score. Vi börjar min "reseskildring" med mötet mellan en statsvetenskaplig identitet och den flervetenskapliga forskningsmiljön.

EN STATSVETENSKAPLIG IDENTITET?

Det är förstas vanskligt att uttala sig om huruvida det finns en statsvetenskaplig identitet eller inte. Det finns förmodligen ganska många identiteter i ämnet. Men som i många andra sammanhang brukar ens svenskhet bli tydlig när man reser och befinner sig i andra kulturella och sociala sammanhang. Ungefär så kan man beskriva hur jag i mitt möte med Score kunde se att det trots allt finns några tydliga drag hos statsvetare som man skulle kunna beteckna, om än lite slarvigt, som en statsvetenskaplig identitet. Jag tänkte drista mig till att nämna två identitetsdrag hos statsvetare. Det första handlar om begeistringen för den linjära tankefiguren och det andra om respekten för auktoriteter.

Det första identitetsdraget jag kom att tänka på under min första tid på Score är att statsvetares analyser ofta bygger på linjära tankefigurer. Det finns så att säga en början och ett slut. Bengt Jacobsson ställde frågan ett antal gånger till mig om varför statsvetare utgår från att beslutsprocesser har en början och ett slut? Jag har inget bra svar annat än att det förefaller vara en tankefigur som är stark i statsvetenskapen, och särskilt då för forskningen om politiska beslutsprocesser. Till denna linjära tankefigur finns också föreställningen att politiken kan styras, och särskilt då styrningen av de formella politiska institutionerna. Vår uppgift som forskare blir då att identifiera och upptäcka hur de politiska institutionerna styr och med vilka normer och andra strukturer som gör styrningen möjlig. På Score mötte jag en annan tankefigur, nämligen att beslutsprocesser är cirkulära och att beslutsprocesser är i det närmast ostyrbara. Det betyder inte att makten inte går att studera, men den rationalitet vi söker i form av intentioner och intressen kanske inte finns. Istället bör vi söka efter lämplighetslogiker och sociala praktiker som ofta inte alls är kopplade till de politiska texter som statsvetare ofta utgår ifrån. Det här rationalistiska

tänkandet är mycket viktigt i den statsvetenskapliga analysen av politik. Det behöver inte nödvändigtvis betyda att beslutsfattare har full kontroll över beslutssituationen – här finns en glidande skala mellan den extrema rationella aktörsmodellen till beslutsmodeller som innebär begränsad rationalitet ("bounded rationality"). Jag började dessutom förstå att mina kollegor inte förstod varför jag envisades med att tala om aktörer. Vad menas med aktörer? Finns aktörer eller skapas dessa i sociala processer? Kort sagt, jag mötte vad vi statsvetare ofta betecknar som ett sociologiskt institutionellt teoretiskt perspektiv eller ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Fast den beteckningen som innebär att vi menar att "norms matter" och att intressen skapas i processer, var något nytt för Göran Ahrne. Han är professor i sociologi och jag minns hur han i en betygsnämnd på statsvetenskapliga institutionen inte förstod vad som menades med "the sociological turn" i studiet av internationell politik. Det var en intressant iakttagelse eftersom jag insåg att alla ämnen tycks göra sina egna tolkningar av andras vetenskapliga discipliner och hur de kan användas i den egna forskningen.

Det andra identitetsdraget som jag upptäckte att många statsvetare delar är en slags övertro eller överdriven respekt för tidigare forskning. Jag kallar det för respekt för auktoriteter. Jag minns när den statsvetenskapliga debatten om aktör-struktur var som mest livlig (inom framför allt internationell politik), och hur Anthony Giddens andra auktoriteter inom området flitigt citerades. Anthony Giddens och var en auktoritet inom statsvetenskapen men bland sociologerna på Score ansågs han vara en ganska ointressant teoretiker. Istället fick jag höra att jag borde läsa Luhman och Latour och andra relativt okända sociologer för mig, i alla fall i mitten av 1990-talet. Det var också tydligt hur många av mina kollegor på Score sällan använde sig av "stora namn" för att underbygga och legitimerade den egna forskningen. På Score uppfattades ibland "name-dropping" som uttryck för en slags ängslan att göra fel och sticka ut. Jag sympatiserar starkt med synen att forskningen är kumulativ och att det är viktigt att vara påläst och ödmjuk inför den egna forskningsuppgiften. Nackdelen är att man kan bli alldeles för upphängd på vad andra sagt (särskilt auktoriteter på området) och att det egna arbetet aldrig blir tillräckligt bra för att publiceras eftersom det alltid finns en ny bok som man borde läsa innan man skickar artikeln för internationell granskning. På Score möttes jag av en frimodighet, som ibland faktiskt övergick i en slags naivitet, om vilka forskningsfält som ännu inte var beforskade. Det var riktigt befriande

för mig att möta denna ibland lite respektlösa hållningen inför tidigare forskning. Den bidrog starkt till att jag skrev flera böcker och artiklar som inte helt och hållet följde den tidigare forskningen på området. Den gav mig helt enkelt ett utrymme att tänka på min egen forskning på ett lite anorlunda sätt och framför allt, att publicera utan ångest!

Sammantaget kan man lite förenklat påstå att det finns ett Score-perspektiv som framför allt handlar om att utmana den rationalistiska och linjära tankefiguren. Det socialkonstruktivistiska perspektivet dominerar men tar sig ganska många olika uttryck eftersom flera discipliner ska integreras med varandra. Det finns inte en "husgud" utan väldigt många olika gudar, vilket betyder att risken för likriktning och överdriven trendkänslighet är ganska liten.

MIN FORSKNING PÅ SCORE

Är EU en organisation? Ett jakande svar ter sig knappast kontroversiellt för en statsvetare som jag, med inriktning mot europeisk och internationell politik. EU kan mycket väl studeras som en internationell organisation. Fast det var inte det som menades med organisation på Score. Nej, enligt ett organisationsteoretiskt perspektiv menas något mycket mer abstrakt och fundamentalt för hur samhälle och stat är uppbyggda. I statsvetenskap ter sig inte organisation som något märkvärdigt begrepp. Det handlar om en aktör, t.ex. EU, FN eller Sveriges Kommuner och Landsting. Flera av mina Score-medarbetare hade problem med båda dessa antaganden. Jag fick höra att organisationsbegreppet är analytiskt och det är utifrån organisationer man kan förstå världen. Jag fick flera frågor om varför jag envisades med att tala om aktörer. Hur ser man en aktör? Är alla organisationer med nödvändighet också aktörer? Jag blev faktiskt väldigt förvånad över att begreppet organisation var så komplicerat, och att det fanns en så stor litteratur om begreppet, och inte bara i företagsekonomi utan också i socialantropologi, sociologi och i statsvetenskap i andra länder. Jag var laddad till tänderna med teorier om institutioner, inte minst kring nyinstitutionell teoribildning – och så var det organisationsbegreppet som skapade mest debatt och de mest intressanta seminarierna!

Det tog ett tag innan jag på allvar tog till mig Nils Brunssons (professor i företagsekonomi) och Göran Ahrnes (professor i sociologi) tes att världen kan analyseras utifrån organisationer, och särskilt utifrån metaorganisationer (Ahrne & Brunsson 2008). För Nils och Göran finns

ingen skillnad mellan EU och Svenska Bandyförbundet. De är båda metaorganisationer med vilket menas att de har andra organisationer som medlemmar. Jag tyckte hela idén var en smula barock. Hur kan man jämföra ett politiskt system i vardande med en stark politisk, ekonomisk och juridisk maktapparat å ena sidan med bandyförbundet å den andra? Jo, det kan man faktiskt och med ett gott resultat även för en statsvetare. Metaorganisationer fungerar ungefär på samma sätt oavsett om det handlar om EU eller bandyförbundet. Maktmekanismerna är faktiskt desamma och komplexiteten mellan beslutsnivåer skiljer sig inte heller nämnvärt åt, vare sig det rör sig om förhandlingar mellan Bryssel och medlemsstaternas regeringar, eller om bandyförbundets styrelse och dess lokala föreningar. Det handlar i båda fallen om att finna en balans mellan centralstyrning och nationellt/lokalt självbestämmande.

En kanske ännu större ögonöppnare för mig och min forskning var Kerstin Sahlins bok om planeringen och byggandet av globen i Stockholm (Sahlin-Andersson 1998). Kerstin hävdar i boken att komplexa beslutsprocesser behöver vara tillräckligt klara i förhållande de mål som eftersträvas för att man ska kunna fatta beslut, men samtidigt vara tillräckligt vaga för att alla parter ska känna sig nöjda med beslutet. Kerstin lanserade även begreppet översättning som ett sätt att förstå hur man åstadkommer politisk legitimitet av beslut. Jag var alldeles förbluffad över Kerstins arbeten. Här hade jag i åratal ägnat mig åt speciallitteratur om EU och dess komplexitet, utan att egentligen ha funnit den analytiska skärpa som jag visste krävdes för att fånga den empiriska komplexiteten. Den fann jag i en bok om globen! EU är ju en enormt komplex beslutsorganisation och det finns otaliga exempel på oklarhetens strategi. Ett av mina favoritexempel är när EU fattade beslut om en förstärkt militär kapacitet och hur den dåvarande franske presidenten, Jacques Chirac, uttalade att detta var ett viktigt steg mot en europeisk försvarsgemenskap, medan den dåvarande svenske statsministern, Göran Persson, hävdade i den svenska riksdagen att beslutet handlade om att förstärka EU:s humanitära kapacitet eftersom styrkan skulle ägna sig åt minröjning och andra humanitära arbetsuppgifter. De båda politiska ledarna var uppenbarligen nöjda med beslutet och översatte det så att det passade in i den nationella kontexten. På så sätt skapades nationell politisk legitimitet av ett beslut fattat i Bryssel. Det var samtidigt uppenbart att uttalandena visade på en genuin oklarhet över vad man egentligen hade beslutat om, men sådan är politikens villkor och det gäller såväl lokala som europeiska beslutsprocesser.

I min docentbok från 2003 studerade jag framväxten av en europeisk krigsmaterielpolitik utifrån ett organisationsteoretiskt perspektiv (Mörth 2003). Jag använder mig här av organisatoriska fält som gav mig en fantastisk möjlighet att studera många aktörer och normsystem för att förstå den komplexa organiseringsprocess som EU utgör. Året därpå var jag redaktör för ytterligare en "Score-produkt" och då handlade det om utbredningen av mjuk reglering i global 'governance' (Mörth 2004). Den traditionella statsvetenskapen är ju ganska fokuserad på lagstiftning och 'hård' reglering. På Score uppmärksammades tidigt hur standardiseringsorganisationer och andra s.k. reglerare är viktiga för att organisera och påverka politiska beslut. EU fattar visserligen beslut om lagar (t.ex. i form förordningar och direktiv) men inte så sällan emanerar dessa från olika standardiseringsorganisationer, branschorganisationer och andra icke-statliga organisationer (Brunsson & Jacobsson 2000)

I min senaste monografi från 2008 (Mörth 2008; 2009) är jag också starkt influerad av ett organisationsteoretiskt perspektiv på EU. Den här gången står europeiska privat-offentliga samarbeten i fokus. Ingen har väl undgått den omvandling som skett i de nationella offentliga organisationerna mot ett mer marknadsekonomiskt tänkande och vad som oftast beskrivs som "New Public Management" (Mörth & Sahlin-Andersson 2006). I boken från 2008 ställs frågan om ett närmare samarbete mellan vinstdrivande organisationer och offentliga organisationer, ofta i termer av partnerskap, går att kombinera med den mer traditionella vertikala makt- och ansvarskedjan. Kort sagt, vad händer när den sociala praktiken ("governance") möter de demokratiska idealen ("government")? Återigen försöker jag att studera horisontella makt- och regleringsrelationer och hur olika organisatoriska fält/normsystem interagerar och påverkar varandra.

Jag vet inte om min forskning är flervetenskaplig i additiv eller integrativ mening. Det handlar nog om både och. I vissa fall har jag försökt och delvis lyckats att göra en syntes av olika vetenskapliga perspektiv (Mörth 2003) medan det i andra fall rör sig mer om att visa på medvetenhet om att andra forskare också känner till det studerade empiriska området (Mörth 2008). Min forskning är särskilt inspirerad av den företagsekonomiska och sociologiska organisationsforskningen. Den socialantropologiska forskningens fokusering på reflexiva processer har också varit viktig för mig och hur antropologer arbetar med deltagande

observationer. Historievetenskapen har lärt mig, paradoxalt nog, att man kan vara historiskt medveten utan att behöva gå tillbaka ”till de gamla grekerna”. Det kan helt enkelt vara så att samtida fenomen kan spåras till ganska sena historiska formativa moment.

En fråga jag funderat på är om jag hade skrivit det jag gjort oberoende av Score? Kontrafaktiska resonemang är svåra att föra. Jag har dock svårt att tro att jag skulle ha varit den forskare jag nu är utan den erfarenhet jag haft av en flervetenskaplig miljö. Denna period inföll dessutom under en formativ period i min forskarkarriär. Jag har framför allt beskrivit hur Score påverkat min forskning eftersom det är enklare än att diskutera hur min forskning påverkat Score. Det får nog andra bedöma.

AVSLUTNING

Den flervetenskapliga miljön förpliktigar om den ska vara flervetenskaplig. I annat fall blir det ju bara en miljö där forskare från olika discipliner träffas men utan att integrera varandras perspektiv i den egna forskningen. Min erfarenhet av en flervetenskaplig miljö är en annan. På Score skriver man ofta tillsammans med andra forskare från andra vetenskapliga discipliner. Det kräver stort tålamod men för den som orkar väntar belöning i form av nya och kanske lite originella tankegångar som man kan föra in i sitt eget ämne. Man upplöser inte statsvetaridentiteten i den flervetenskapliga miljön. Man får istället multipla identiteter.

Den problemorienterade forskningen är mer aktuell än någonsin och fler centra har tillkommit i Stockholm och vid andra lärosäten. Jag tolkar den utvecklingen som att flervetenskaplig forskning har fått en högre status än tidigare. Dilemmat för många forskare är dock detsamma som förut; att publicera i den egna disciplinens viktiga tidskrifter för att kunna klättra på den akademiska stegen, och samtidigt vara en god medarbetare i den flervetenskapliga forskningsmiljön. Detta dilemma blir än besvärligare om den flervetenskapliga forskningen är fakultetsöverskridande. Jag har ganska nyligen börjat samarbeta med forskare på Stockholm Resilience Centre. Här ska samhällsvetare och naturvetare tillsammans försöka utveckla analysmodeller som ska inbegripa politiska beslutsprocesser och förändringar i ekosystemet. Mitt bestämda intryck är att de enskilda forskarna är beredda att ta på sig denna utmaning och angelägna forskningsuppgift. Jag är dock inte helt säker på att universitetsorganisationen är lika förberedd på den fakultetsöverskridande flervetenskapliga

forskningen. Uppgiften som forskarna och universiteten står inför är nämligen enorm, särskilt om vi tänker oss en flervetenskaplig forskning som ska resultera i integrativa forskningsprodukter. Jag ser med spänning fram emot att följa hur universiteten antar denna utmaning!

Referenser

- AHRNE, GÖRAN & BRUNSSON, NILS, 2008. *Meta-organizations*. Cheltenham: Edward Elgar.
- BRUNSSON, NILS & JACOBSSON, BENGT, 2000. *A World of Standards*. Oxford: Oxford University Press.
- MÖRTH, ULRIKA, 2003. *Organizing European Cooperation – The Case of Armaments*. Lanham, MA: Rowman & Littlefield.
- MÖRTH, ULRIKA (red), 2004. *Soft Law in Governance and Regulation – An Interdisciplinary Analysis*. Cheltenham: Edward Elgar.
- MÖRTH, ULRIKA & SAHLIN-ANDERSSON, KERSTIN (red), 2006. *Privatoffentliga partnerskap – styrning utan hierarkier och tvång?* Stockholm: SNS Förlag.
- MÖRTH, ULRIKA, 2008. *European Public-Private Collaboration – A Choice between Efficiency and Democratic Accountability*. Cheltenham: Edward Elgar.
- MÖRTH, ULRIKA, 2009. “The Market Turn in EU Governance – The Emergence of Public-Private Collaboration”, *Governance* 22 (1), s 99–120.
- SAHLIN-ANDERSSON, KERSTIN, 1998. “The social construction of projects. A case study of organizing an extraordinary building project – The Stockholm globe arena”, i Brunsson, Nils & Olsen, Johan P. (red), *Organizing Organizations*. Oslo: Fagbokforlaget.